

ΣΥΝΗΓΟΡΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ
ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΗ ΑΡΧΗ

11 Οκτωβρίου 2013
Αριθμ. Πρωτ.: 168360/40472/2013

Πληροφορίες: κα Αλεξάνδρα Μοσχοπούλου (τηλ.:2131306628),
Νίκη Μπαφέ (τηλ.:2131306817)

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
Ενιαίος Διοικητικός Τομέας Α/θμιας & Β/θμιας Εκπαίδευσης
Διεύθυνση ΣΕΠΕΔ, Τμήμα Αισθητικής Αγωγής
Ανδρέα Παπανδρέου 37, ΤΚ 15180, Μαρούσι

Θέμα: Χορήγηση τίτλων μουσικής ειδικότητας στους αποφοίτους των Μουσικών Σχολείων

Ο Συνήγορος του Πολίτη στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων του κατά το άρ. 103 § 9 του Συντάγματος και το ν.3094/2003 εξετάζει αναφορά του Συλλόγου Γονέων Μουσικού Σχολείου Αλίμου σχετικά με τη μη χορήγηση τίτλων μουσικής ειδικότητας στους αποφοίτους των μουσικών σχολείων.

Κατά τη διερεύνηση παλαιότερης αναφοράς, η Αρχή είχε ασχοληθεί και πάλι με το θέμα αυτό, σε συνέχεια αναφοράς που είχε υποβληθεί από γονέα αποφοίτου μουσικού σχολείου. Στην επιστολή που σας είχε σταλεί (αριθμ. πρωτ. 134865/28940/2011 στις 27-10-2011) είχαμε λάβει την με αριθμ. πρωτ. 35517/15/12/2011 απάντηση, σύμφωνα με την οποία η συγκρότηση της Καλλιτεχνικής Επιτροπής είχε τροποποιηθεί. Στην επιστολή σας αυτή αναφέρατε ότι «...σταθερά αποτελεί πρόθεση της Καλλιτεχνικής Επιτροπής και του Υ.Π.Δ.Β.Μ.Θ. [τότε] η πιστοποίηση των μουσικών γνώσεων των αποφοίτων των μουσικών σχολείων.»

Σύμφωνα με την αναφορά του Συλλόγου Γονέων Μουσικού Σχολείου Αλίμου μέχρι σήμερα, σχεδόν δυο χρόνια μετά, δεν έχει υπάρξει κάποια εξέλιξη για το θέμα αυτό. Ειδικότερα, ο Σύλλογος Γονέων έστειλε σχετική επιστολή στο Υπουργείο Παιδείας (αριθμ. Πρωτ. 168/20-9-2012), με την οποία έθετε εκ νέου το ίδιο θέμα και έλαβε την με αριθμ. πρωτ. 136958/Γ7/2-11-2012 απάντηση. Στο απαντητικό έγγραφο αναφέρεται και πάλι ότι «τα θέματα μελετούνται από την Καλλιτεχνική Επιτροπή και η μελέτη αυτή είναι σε εξέλιξη...» καθώς και ότι «...δεν υφίσταται αυτό που αναφέρετε στην επιστολή σας, δηλαδή η "παρεμβολή" των ωδείων στη διαδικασία χορήγησης πτυχίων μουσικής ειδικότητας στους αποφοίτους των Μουσικών Λυκείων...διότι δεν προβλέπεται κάτι τέτοιο από το υπάρχον κανονιστικό πλαίσιο...». Παρόλα αυτά, σύμφωνα με τους αναφερομένους και καθώς δεν έχει υλοποιηθεί η πρόβλεψη της ισχύουσας νομοθεσίας όσον αφορά την πιστοποίηση των μουσικών γνώσεων των αποφοίτων μουσικών σχολείων, αρκετοί εξ αυτών φαίνεται να αναγκάζονται να απευθύνονται στα Ωδεία, προκειμένου να λάβουν κάποιας μορφής πιστοποίηση για τις μουσικές γνώσεις τους και, επομένως, ενδεχομένως υφίστανται την οικονομική επιβάρυνση που αναφέρουν οι γονείς.

Από τους γονείς του Μουσικού Σχολείου αναφέρθηκε επίσης ότι το ζήτημα αφορά τόσο οικονομικούς παράγοντες ως προς τη διεξαγωγή των εξετάσεων και την οικονομική αποζημίωση των εξεταστών όσο και θέματα σχετικά με τα αναλυτικά προγράμματα σπουδών των μουσικών μαθημάτων. Ως προς το δεύτερο σκέλος όμως έχει ήδη εκδοθεί η με αριθμ. πρωτ. Γ2/3375/30-6-1999 που αφορούσε τον ορισμό της ύλης και τη διαδικασία που

αφορούσε τις εξετάσεις που πραγματοποιήθηκαν τον Σεπτέμβριο 1999 καθώς και παρόμοιες επόμενες αποφάσεις που αφορούσαν τις εξετάσεις του Σεπτεμβρίου του 2000.

Επομένως, θεωρείται ότι ο παραπάνω καθορισμός ύλης θα μπορούσε να αξιοποιηθεί, για τη διενέργεια εξετάσεων που οδηγούν στα πτυχία των Θεωρητικών Ευρωπαϊκής Μουσικής (Ειδικό Αρμονίας), Ελληνικής Παραδοσιακής Μουσικής (Βυζαντινής) και Ελληνικών Παραδοσιακών Οργάνων.

Σε ό, τι αφορά εξάλλου την αναφερόμενη -σε επικοινωνίες της Αρχής μας με τα εμπλεκόμενα μέρη- δυσχέρεια υλοποίησης των εξετάσεων, λόγω του υψηλού κόστους λειτουργίας πολυάριθμων εξεταστικών κέντρων σε όλη την Ελλάδα, με αντίστοιχες σε αριθμό επιτροπές, σημειώνεται ότι το Υπουργείο Παιδείας για παρόμοιες περιπτώσεις εξετάσεων, που δεν είναι προαπαιτούμενες για την απόκτηση απολυτήριου τίτλου (π.χ. συμμετοχή μαθητών ΕΠΑΛ στις πανελλήνιες εξετάσεις για εισαγωγή στην τριτοβάθμια εκπαίδευση), έχει θεσπίσει *μικρό αριθμό εξεταστικών κέντρων*, στα οποία οι ενδιαφερόμενοι προσέρχονται με δικά τους έξοδα προκειμένου να εξεταστούν. Επομένως, θα μπορούσε να εξετασθεί κατ' αναλογία παρεμφερής σχεδιασμός ώστε να καλυφθούν οι επιταγές του νόμου, χωρίς αυτό να προξενεί υπέρμετρη δαπάνη για το δημόσιο.

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, παρακαλούμε να μας ενημερώσετε συγκεκριμένα σχετικά με την πρόοδο στις εργασίες της Καλλιτεχνικής Επιτροπής για το θέμα αυτό, τις προτάσεις στις οποίες έχει προβεί μέχρι σήμερα και για πιθανό χρονοδιάγραμμα ενεργειών για το άμεσο μέλλον, λαμβάνοντας ενδεχομένως υπόψη και τις προαναφερθείσες προτάσεις της Αρχής μας. Η επίλυση του ανωτέρω ζητήματος, ώστε να επιτευχθεί η πιστοποίηση θεωρείται ακόμη μεγαλύτερης σημασίας κατά τον παρόντα χρόνο, διότι αυξάνεται διαρκώς ο αριθμός αποφοίτων των μουσικών σχολείων, με αποτέλεσμα να καθίσταται δυσχερέστερη η διαδικασία λόγω αυξημένου όγκου αιτημάτων πιστοποίησης, ενώ η πιστοποίηση θα μπορούσε να αποτελεί ένα μέσο για εξεύρεση εργασίας στην περίοδο οικονομικής κρίσης και συνεπαγόμενης ανεργίας που διανύουμε.

Για κάθε περαιτέρω πληροφορία ή διευκρίνιση θα είμαστε στη διάθεσή σας.

Ακριβές Αντίγραφο

Με εκτίμηση

Κοϊντέση Χριστίνα

Γιώργος Μόσχος
Βοηθός Συνήγορος του Πολίτη
για τα Δικαιώματα του Παιδιού

Κοινοποίηση:

ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΓΟΝΕΩΝ ΜΟΥΣΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΑΛΙΜΟΥ
ΑΡΕΩΣ 40, ΤΚ 17562, ΔΗΜΟΣ ΠΑΛΑΙΟΥ ΦΑΛΗΡΟΥ

ΣΥΝΗΓΟΡΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ
ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΗ ΑΡΧΗ

10 Φεβρουαρίου 2014

Αριθμ. Πρωτ.: 168360/7542/2014

Πληροφορίες: Νίκη Μπαφέ (τηλ.:2131306817)
Αλεξάνδρα Μοσχοπούλου (τηλ.:2131306628) ,

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
Ενιαίος Διοικητικός Τομέας Α/θμιας & Β/θμιας Εκπαίδευσης
Διεύθυνση ΣΕΠΕΔ, Τμήμα Αισθητικής Αγωγής
Ανδρέα Παπανδρέου 37

Τ.Κ. 15180 - Μαρούσι

Θέμα: Υπενθύμιση αναπάντητου εγγράφου

Με προηγούμενο έγγραφό μας (με αριθμ. πρωτ. 168360/40472/11-10-2013 που αποστέλλεται συνημμένα) ζητήσαμε τις απόψεις της υπηρεσίας σας, καθώς και την τυχόν παρέμβασή σας, σχετικά με θέμα που εξετάζεται από την Αρχή και αφορά τη μη χορήγηση τίτλων μουσικής ειδικότητας στους αποφοίτους των μουσικών σχολείων.

Μολονότι έχει παρέλθει σημαντικός χρόνος από το έγγραφό μας, δεν έχει ληφθεί δυστυχώς καμία απάντηση, ούτε έχει λάβει χώρα οποιαδήποτε άλλη επικοινωνία εκ μέρους σας.

Επειδή η σημειωθείσα καθυστέρηση (βλ. ν.3094/03, άρ 4 § 5) προκαλεί σοβαρά εμπόδια στη διερεύνηση της υπόθεσης που άπτεται σοβαρού ζητήματος παραβίασης δικαιωμάτων παιδιού, σας παρακαλούμε να ανταποκριθείτε στο προμνησθέν έγγραφό μας το συντομότερο.

Για κάθε περαιτέρω πληροφορία ή διευκρίνιση θα είμαστε στη διάθεσή σας.

Ακριβές Αντίγραφο

Κοινοποίηση Χριστίνα

Με τιμή

Γιώργος Μόσχος
Βοηθός Συνήγορος του Πολίτη
για τα Δικαιώματα του Παιδιού

Κοινοποίηση:

ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΓΟΝΕΩΝ ΜΟΥΣΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΑΛΙΜΟΥ
ΑΡΕΩΣ 40
17562 ΔΗΜΟΣ ΠΑΛΑΙΟΥ ΦΑΛΗΡΟΥ

Συνημμένα:

Το με αριθμ. πρωτ. 168360/40472/11-10-2013 έγγραφο του Συνηγόρου του Πολίτη

ΣΥΝΗΓΟΡΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ
ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΗ ΑΡΧΗ

5 Δεκεμβρίου 2016

Αριθμ. Πρωτ.: 168360/46566/2016

Πληροφορίες: Αλεξάνδρα Μοσχοπούλου (τηλ.:2131306628)

Νίκη Μπαφέ (τηλ.:2131306817)

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

1. Ενιαίος Διοικητικός Τομέας Α/θμιας & Β/θμιας Εκπαίδευσης

Τμήμα Δ΄ Αισθητικής Αγωγής

Ανδρέα Παπανδρέου 37, ΤΚ 15180, Μαρούσι

2. Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Γραφείο Προέδρου

Αν. Τσόχα 36

Τ.Κ. 115 26 - Αθήνα

Θέμα: Χορήγηση τίτλων μουσικής ειδικότητας στους αποφοίτους μουσικών σχολείων

Αξιότιμες κυρίες, Αξιότιμοι κύριοι,

Όπως σας είναι ήδη γνωστό, ο Συνήγορος του Πολίτη στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων του κατά το άρθρ. 103 § 9 του Συντάγματος και τον ν. 3094/2003 εξετάζει από ετών αναφορά συλλόγου γονέων και κηδεμόνων σχετικά με τη μη χορήγηση τίτλων μουσικής ειδικότητας στους αποφοίτους των μουσικών σχολείων.

.Στις επανειλημμένες επικοινωνίες της Αρχής μας με το αρμόδιο τμήμα του Υπουργείου σας αλλά και το πρώην Παιδαγωγικό Ινστιτούτο κατά τα προηγούμενα έτη, επιβεβαιώθηκε καταρχάς ότι δεν έχει υλοποιηθεί η πρόβλεψη της ισχύουσας νομοθεσίας όσον αφορά την πιστοποίηση των μουσικών γνώσεων των αποφοίτων μουσικών σχολείων. Ως εκ τούτου, αρκετοί εξ αυτών φαίνεται να αναγκάζονται να απευθύνονται στα Ωδεία, προκειμένου να λάβουν κάποιας μορφής πιστοποίηση για τις μουσικές γνώσεις τους και, επομένως, ενδεχομένως, υφίστανται την οικονομική επιβάρυνση που αναφέρουν οι γονείς.

Σε προηγούμενο έγγραφο του Συνηγόρου (με αριθμ. πρωτ. 168360/40472/2013), σας είχε τεθεί υπόψη η επιχειρηματολογία των γονέων των μαθητών. Ειδικότερα, είχε αναφερθεί το ζήτημα, ότι η μη υλοποίηση των προβλέψεων του νόμου σχετίζεται τόσο με οικονομικούς παράγοντες ως προς τη διεξαγωγή των εξετάσεων και την οικονομική αποζημίωση των εξεταστών όσο και με θέματα που άπτονται των *αναλυτικών προγραμμάτων σπουδών των μουσικών μαθημάτων*. Υπενθυμίζεται ωστόσο ότι, ως προς το δεύτερο σκέλος έχει ήδη εκδοθεί η με αριθμ. πρωτ. Γ2/3375/30-6-1999 απόφαση που αφορούσε τον ορισμό της ύλης και τη διαδικασία των εξετάσεων που πραγματοποιήθηκαν τον Σεπτέμβριο 1999 καθώς και παρόμοιες επόμενες αποφάσεις που αφορούσαν τις εξετάσεις του Σεπτεμβρίου του 2000.

Επομένως, θεωρείται ότι ο παραπάνω καθορισμός ύλης θα μπορούσε να αξιοποιηθεί, για τη διενέργεια εξετάσεων που οδηγούν στα πτυχία των Θεωρητικών Ευρωπαϊκής Μουσικής (Ειδικό Αρμονίας), Ελληνικής Παραδοσιακής Μουσικής (Βυζαντινής) και Ελληνικών Παραδοσιακών Οργάνων.

Σε ό, τι αφορά εξάλλου την αναφερόμενη -σε επικοινωνίες της Αρχής μας με τα εμπλεκόμενα μέρη- δυσχέρεια υλοποίησης των εξετάσεων, λόγω του υψηλού κόστους λειτουργίας πολυάριθμων εξεταστικών κέντρων σε όλη την Ελλάδα, με αντίστοιχες σε αριθμό επιτροπές, σημειώνεται ότι το Υπουργείο Παιδείας για παρόμοιες περιπτώσεις εξετάσεων,

Σε ό, τι αφορά εξάλλου την αναφερόμενη -σε επικοινωνίες της Αρχής μας με τα εμπλεκόμενα μέρη- δυσχέρεια υλοποίησης των εξετάσεων, λόγω του υψηλού κόστους λειτουργίας πολυάριθμων εξεταστικών κέντρων σε όλη την Ελλάδα, με αντίστοιχες σε αριθμό επιτροπές, σημειώνεται ότι το Υπουργείο Παιδείας για παρόμοιες περιπτώσεις εξετάσεων, που δεν είναι προαπαιτούμενες για την απόκτηση απολυτήριου τίτλου (π.χ. συμμετοχή μαθητών ΕΠΑΛ στις πανελλήνιες εξετάσεις για εισαγωγή στην τριτοβάθμια εκπαίδευση), έχει θεσπίσει *μικρό αριθμό εξεταστικών κέντρων*, στα οποία οι ενδιαφερόμενοι προσέρχονται με δικά τους έξοδα προκειμένου να εξεταστούν. Επομένως, θα μπορούσε να εξετασθεί κατ' αναλογία παρεμφερής σχεδιασμός ώστε να καλυφθούν οι επιταγές του νόμου, χωρίς αυτό να προξενεί υπέρμετρη δαπάνη για το δημόσιο.

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, παρακαλούμε να μας ενημερώσετε συγκεκριμένα σχετικά με την πρόοδο στις εργασίες της Καλλιτεχνικής Επιτροπής για το θέμα αυτό, τις προτάσεις στις οποίες έχει προβεί μέχρι σήμερα και για πιθανό χρονοδιάγραμμα ενεργειών για το άμεσο μέλλον, λαμβάνοντας ενδεχομένως υπόψη και τις προαναφερθείσες προτάσεις της Αρχής μας. Επιπλέον, παρακαλούμε να λάβουμε ενημέρωση εάν το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής έχει ενεργοποιηθεί σε σχέση με το ζήτημα στο πλαίσιο της αρμοδιότητάς του και, στην περίπτωση αυτή, ως προς το στάδιο εξέλιξης των εργασιών και τον τυχόν προγραμματισμό για την ολοκλήρωση αυτών.

Η επίλυση του ανωτέρω ζητήματος, ώστε να επιτευχθεί η πιστοποίηση των μουσικών γνώσεων θεωρείται ακόμη μεγαλύτερης σημασίας κατά τον παρόντα χρόνο, διότι αυξάνεται διαρκώς ο αριθμός αποφοίτων των μουσικών σχολείων, με αποτέλεσμα να καθίσταται δυσχερέστερη η διαδικασία λόγω αυξημένου όγκου αιτημάτων πιστοποίησης, ενώ η πιστοποίηση θα μπορούσε να αποτελεί ένα μέσο για εξεύρεση εργασίας στην περίοδο οικονομικής κρίσης και συνεπαγόμενης ανεργίας που διανύουμε.

Για κάθε περαιτέρω πληροφορία ή διευκρίνιση θα είμαστε στη διάθεσή σας.

Με εκτίμηση

Γιώργος Μόσχος
Βοηθός Συνήγορος του Πολίτη
για τα Δικαιώματα του Παιδιού

Ακριβές Αντίγραφο

Κοϊντόση Χριστίνα

Ψηφιακά υπογεγραμμένο
από GERASIMOS
KOUZELIS
Ημερομηνία: 2017.02.13

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

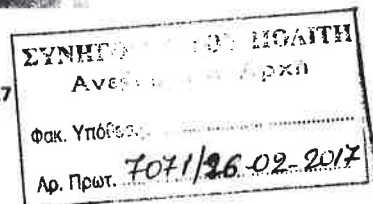
Γραμματεία Προέδρου
Τηλ: 213 1335121-123
Φαξ: 213 1335101

email: proedros@iep.edu.gr
gram.proedrou@iep.edu.gr

Αθήνα, 13-2-2017
Αριθ. Πρωτ.: 906

Προς:

Συνήγορος του Πολίτη
Ανεξάρτητη Αρχή
Χαλκοκονδύλη 17
10432
2131306628
Fax 2107292129
email: cr@synigoros.gr

ΘΕΜΑ: Χορήγηση τίτλων μουσικής ειδικότητας στους αποφοίτους μουσικών σχολείων

Σχετ.: το αρ. πρ. 168360/46566/5-12-2016 έγγραφο του Συνήγορου του Πολίτη

Σε απάντηση του ανωτέρω σχετικού, σας διαβιβάζουμε την σχετική Εισήγηση του κ. Τριαντάφυλλου Μπαταργιά, Εισηγητή του Ι.Ε.Π., μέσω του Αυτοτελούς Τμήματος Νομικής Υποστήριξης του Ι.Ε.Π. και της Συντονίστριας της Επιστημονικής Μονάδας του Ι.Ε.Π.: «Τέχνες», κ. Κλεοπάτρας Μουρσελά.

Ο Πρόεδρος

Γεράσιμος Κουζέλης

Συνημμ.: σελ. δύο (2)

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΣΠΟΥΔΩΝ
Π/ΘΜΙΑΣ ΚΑΙ Δ/ΘΜΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΣΠΟΥΔΩΝ, ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΚΑΙ
ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΤΜΗΜΑ Α'

Ταχ. Δ/ση : Ανδρέα Παπανδρέου 37
Τ.Κ. - Πόλη : 15180 Μαρούσι
Ιστοσελίδα : www.minedu.gov.gr
Πληροφορίες : Τρωγάδα Στ.
Τηλέφωνο : 210-344.22.14
                  : 210-344.22.15
E mail : taapolag@minedu.gov.gr

ΣΥΝΗΓΟΡΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ
Ανεξάρτητη Αρχή

Φακ. Υπόθεσης: .....

Αρ. Πρωτ. 12935/22-3-2017

Βαθμός Ασφαλείας:
Να διατηρηθεί μέχρι:
Βαθ. Προτεραιότητας:

Αθήνα, 16.3.2017
Αρ. Πρωτ.44896/Δ2

ΠΡΟΣ:

✓ ΣΥΝΗΓΟΡΟ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ
Χαλκοκονδύλη 17, 10432 Αθήνα

ΘΕΜΑ: Απάντηση σε έγγραφο

ΣΧΕΤ.: Το με αρ. πρωτ. 168360/46566/2016 έγγραφο του Συνηγόρου του Πολίτη

Απαντώντας στο ανωτέρω σχετικό σας ενημερώνουμε ότι έως και σήμερα δεν έχει προκηρυχθεί η διενέργεια εξετάσεων για τη χορήγηση Πτυχίου Μουσικής Ειδικότητας, όπως προβλέπεται από την παράγραφο 5 του άρθρου 8 του Ν. 2158/1993 (ΦΕΚ 109/τ.Α'/28.06.1993).

Σύμφωνα με το με αρ. 12/08.03.2017/Θ3 Απόσπασμα Πρακτικού της Καλλιτεχνικής Επιτροπής Μουσικών Σχολείων αποτελεί πρόθεση της νεοσυσταθείσας (ΦΕΚ 635/τ.Υ.Ο.Δ.Δ./25.11.2016) Κ. Επιτροπής η διενέργεια της διαδικασίας της πιστοποίησης των μουσικών γνώσεων των αποφοίτων των Μουσικών Σχολείων και η χορήγηση πτυχίων μουσικής ειδικότητας σε αυτούς. Το θέμα έχει τεθεί σε προτεραιότητα με στόχο την αμεσότερη δυνατή ολοκλήρωση των εργασιών.

Ο ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΑΤΟΣ

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΑΤΟΣ

Αν. Τρωγάδα Στ.

Εσωτερική διανομή

Διεύθυνση Σπουδών, Προγραμμάτων και Οργάνωσης Δ.Ε. Τμ. Α'

6

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΜΟΝΑΔΑ ΤΟΥ Ι.Ε.Π.: «ΤΕΧΝΕΣ»
ΑΥΤΟΤΕΛΕΣ ΤΜΗΜΑ ΝΟΜΙΚΗΣ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗΣ ΤΟΥ Ι.Ε.Π.

Θέμα: Χορήγηση τίτλων μουσικής ειδικότητας στους αποφοίτους μουσικών σχολείων

Σχετ.: το αρ. πρ. 168360/46566/5-12-2016 έγγραφο του Συνήγορου του Πολίτη

Βάσει σχετικής Εισήγησης του κ. Τριαντάφυλλου Μπαταργιά, Εισηγητή Μουσικής στο Ι.Ε.Π.

Σε απάντηση στο με αρ. πρ. 168360/46566/5-12-2016 έγγραφο του Συνήγορου του Πολίτη το οποίο αφορά το ζήτημα της χορήγησης τίτλων μουσικής ειδικότητας στους αποφοίτους των μουσικών σχολείων, αναφέρουμε ότι:

Με τις διατάξεις του άρθρου 8 παρ. 5 Ν 2158/1993 (ΦΕΚ Α/109), όπως τροποποιήθηκε και ισχύει, προβλέπεται η χορήγηση πτυχίων μουσικής ειδικότητας στους αποφοίτους των Μουσικών Λυκείων. Τα προσόντα των καθηγητών – εξεταστών των μουσικών μαθημάτων, η διαδικασία, οι προϋποθέσεις και η εξεταστέα ύλη για τη χορήγηση των παραπάνω πτυχίων ρυθμίζονται με αποφάσεις του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων. Κατ' εξουσιοδότηση της ως άνω διάταξης, εκδόθηκε η υπ' αριθμόν Γ2/3375/99 (ΦΕΚ Β', 1505) απόφαση του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων με την οποία καθορίστηκαν τα μαθήματα ως και η εξεταστέα ύλη για τη χορήγηση τίτλων μουσικής ειδικότητας, ενώ με την παρ. (Δ) περ (ε) είχε προβλεφθεί ότι οι εξετάσεις θα δοθούν σε επιτροπή που ορίζεται με σχετική υπουργική απόφαση (Γ2/7324/8-12-1997) και ήδη την υπ' αριθ. Γ2/3375/30-6-1999 Υ.Α., (ΦΕΚ 1505/Β'/22-07-1999).

Ο ως άνω νόμος έχει καταστεί στην πράξη ανενεργός, καθώς ουσιαστικά δεν έχουν συσταθεί οι προβλεπόμενες επιτροπές που θα αναλάβουν τη διεξαγωγή των εξετάσεων, και με βάση τα αποτελέσματα των οποίων θα ήταν δυνατόν να χορηγηθούν: α) Πτυχίο Θεωρητικών Ευρωπαϊκής Μουσικής (Ειδ. Αρμονίας) β) Πτυχίο Ελληνικής Παραδοσιακής Μουσικής (Βυζαντινής) γ) Πτυχίο Ελληνικών Παραδοσιακών Οργάνων, σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στις οικείες διατάξεις.

Ως προς το ζήτημα των αναλυτικών προγραμμάτων, το οποίο θίγεται παράλληλα στο έγγραφο της Ανεξάρτητης Αρχής του Συνήγορου του Πολίτη σημειώνουμε ότι:

Το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής, ανταποκρινόμενο στην ανάγκη των Μουσικών Σχολείων για Προγράμματα Σπουδών και Οδηγών για τον Εκπαιδευτικό, ενέταξε στο πλαίσιο του Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» της Πράξης «ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ (Σχολείο 21^{ου} αιώνα) – Νέο Πρόγραμμα Σπουδών» με κωδικό ΟΠΣ 295450, την εκπόνηση Προγραμμάτων Σπουδών και Οδηγών για τον Εκπαιδευτικό, για τα μαθήματα των Μουσικών Γυμνασίων και Λυκείων, στα οποία περιλαμβάνονται αναλυτικά τα Προγράμματα Σπουδών για κάθε όργανο και κάθε τάξη.

Εκπονήθηκαν Προγράμματα Σπουδών για τα μαθήματα των Μουσικών Γυμνασίων και Λυκείων, για τα οποία επιλέχθηκαν, σύμφωνα με σαφή κριτήρια, κατάλληλοι Ειδικοί Επιστήμονες-Εμπειρογνώμονες. Ειδικότερα, ΠΣ εκπονήθηκαν για τα ακόλουθα διδασκόμενα, στα Μουσικά Γυμνάσια και Λύκεια, υποχρεωτικά μαθήματα μουσικών οργάνων: πιάνο (υποχρεωτικό ατομικό μάθημα α', β', γ' γυμνασίου και Α' Λυκείου), ταμπουράς (υποχρεωτικό μάθημα Α', Β', Γ' Γυμνασίου), καθώς και για τα Θεωρητικά Παραδοσιακής Μουσικής.

Υπογραμμίζεται δε ότι στην υπ' αριθμόν 203617/Δ2/15 (ΦΕΚ 2858B/28 -12 -2015) Υ.Α., διατυπώνονται η φιλοσοφία και οι σκοποί των ΠΣ καθώς και η διαρρύθμιση και ο τρόπος ανάγνωσης των ΠΣ για όλα τα μουσικά όργανα επιλογής. Εξειδικευμένα ΠΣ εκπονήθηκαν για τα έξι επίπεδα των επιλεγόμενων μαθημάτων: πιάνου, κλασικής κιθάρας, φλάουτου και βιολοντσέλου.

Αυτά τα ΠΣ μαζί με τα ΠΣ των θεωρητικών διδασκομένων μαθημάτων στα Μουσικά Γυμνάσια και Λύκεια [ενδεικτικά αναφέρουμε ΠΣ για τα μαθήματα: Ευρωπαϊκή Μουσική Θεωρία και Πράξη (α' & β' γυμνασίου, Ευρωπαϊκή Μουσική Θεωρία και Πράξη & Εισαγωγή στην Αρμονία (γ' γυμνασίου), Αρμονία (Α', Β', Γ' Λυκείου), Θεωρητικά Παραδοσιακής Μουσικής] έχουν καθορισθεί με την υπ' αριθμόν 203617/Δ2/15, (ΦΕΚ Β' 2858/28-12-2015), απόφαση του Υπουργού Παιδείας Έρευνας και Θρησκευμάτων.

Σημειώνεται τέλος ότι η προαναφερθείσα Υ.Α. είναι αναρτημένη στην Ιστοσελίδα του Ι.Ε.Π. στην ενότητα «Προγράμματα Σπουδών». Σας διαθέτουμε την σχετική ηλεκτρονική διεύθυνση στην οποία βρίσκεται σε αναγνώσιμη και εκτυπώσιμη μορφή (PDF): <http://www.iep.edu.gr/index.php/el/2015-03-09-12-52-59>.

Για τα υπόλοιπα παραδοσιακά μουσικά όργανα δεν έχουν εκπονηθεί ακόμη αναλυτικά προγράμματα σπουδών, είναι δε στις προθέσεις και στις προτεραιότητες του Ι.Ε.Π. η εκπόνησή τους.

Το Ι.Ε.Π. βρίσκεται σε διάλογο επί των συγκεκριμένων θεμάτων, στο πλαίσιο της αρμοδιότητάς του, με την Καλλιτεχνική Επιτροπή, με Σχολικούς Συμβούλους Μουσικής και με τα Μουσικά Σχολεία προς την κατεύθυνση της εξεύρεσης λύσης για την ενεργοποίηση των ανωτέρω αποφάσεων. Λαμβάνει ασφαλώς υπ' όψη και τις απόψεις της Αρχής του Συνήγορου του Πολίτη, όπως εκτίθενται στο ανωτέρω σχετικό έγγραφο, προτίθεται δε, να προβεί στην διοργάνωση ενημερωτικής ημερίδας, με σκοπό την παρουσίαση, αφενός, των προγραμμάτων σπουδών που έχουν εκπονηθεί για τα μουσικά σχολεία, στο πλαίσιο της Πράξης «ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ (Σχολείο 21^{ου} αιώνα) – Νέο Πρόγραμμα Σπουδών», αφετέρου την κατάθεση και την καταγραφή του προβληματισμού και των απόψεων σχετικά με τα θέματα που αναφέρθηκαν ανωτέρω, τα σχετικά δηλαδή με την πιστοποίηση των σπουδών των αποφοίτων των μουσικών σχολείων.

Αυτοτελές Τμήμα
Νομικής Υποστήριξης
Του
Ι.Ε.Π.

Η Συντονίστρια της

Επιστημονικής

Μονάδας του Ι.Ε.Π.

«Τέχνες»

Κλεοπάτρα Μουσελά

ΣΥΝΗΓΟΡΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ
ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΗ ΑΡΧΗ

25 Αυγούστου 2017
Αριθμ. Πρωτ.: 168360/37356/2017

Πληροφορίες: Αλεξάνδρα Μοσχοπούλου (τηλ.:2131306628),
Νίκη Μπαφέ (τηλ.:2131306817)

Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων
Γραφείο Γενικού Γραμματεία
Αν. Παπανδρέου 37, Μαρούσι, ΤΚ 151 80
Υπόψη κ. Γ. Αγγελόπουλου, Αναπληρωτή Γενικού Γραμματέα

Θέμα: *Χορήγηση τίτλων μουσικής ειδικότητας στους αποφοίτους μουσικών σχολείων*

Αξιότιμε κύριε Γενικό Γραμματέα,

Ο Συνήγορος του Πολίτη στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων του κατά το άρθ. 103 § 9 του Συντάγματος και τον ν. 3094/2003 εξετάζει από ετών αναφορά συλλόγου γονέων και κηδεμόνων σχετικά με τη μη χορήγηση τίτλων μουσικής ειδικότητας στους αποφοίτους μουσικών σχολείων (ημερομηνία υποβολής αναφοράς 12-6-2013) ενώ, επίσης, είχε διερευνήσει παρόμοια αναφορά ήδη από τον Νοέμβριο του 2011.

Στο πλαίσιο αυτό η Αρχή απέστειλε επανειλημμένα έγγραφα προς το τότε Τμήμα Αισθητικής Αγωγής και την εκάστοτε Καλλιτεχνική Επιτροπή στο Υπουργείο Παιδείας, ενώ πρόσφατα απευθύνθηκε και στο Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής (για την πληρέστερη κατανόηση του ζητήματος επισυνάπτουμε αντίγραφα των απαντητικών εγγράφων του Υπουργείου). Στις πιο πρόσφατες επιστολές, όπως φαίνεται από το επισυναπτόμενο με αριθμ. πρωτ. 168360/46566/2016/5-12-2016 έγγραφό μας, όπου αποτυπώνεται σε μεγάλο βαθμό, το ιστορικό των ενεργειών από πλευράς Συνηγόρου αλλά και της διοίκησης αναφερθήκαμε εκ νέου σε συγκεκριμένες προτάσεις μας ως προς πιθανούς τρόπους επίλυσης του σοβαρού αυτού ζητήματος χωρίς υπέρμετρη επιβάρυνση και με αξιοποίηση προϋφιστάμενης μεθοδολογίας και αντίστοιχων πρακτικών.

Παρά την προαναφερθείσα επανειλημμένη αλληλογραφία εκ μέρους της Αρχής μας και την αυτονόητη σοβαρότητα του ζητήματος, που αφορά πολύ μεγάλο και διαρκώς αυξανόμενο αριθμό μαθητών των Μουσικών Σχολείων (συμπεριλαμβανομένων και των αποφοίτων των σχολείων αυτών για σειρά ετών), το περιεχόμενο των μέχρι σήμερα απαντητικών εγγράφων περιορίζεται, ως επί το πλείστον, στην αναγνώριση του υφιστάμενου προβλήματος και στην αποτύπωση θετικών προθέσεων τόσο της Καλλιτεχνικής Επιτροπής όσο και του Υπουργείου σας (ενδεικτικό απόσπασμα από το με αριθμ. πρωτ. 44896/Δ2/16-3-2017 πλέον πρόσφατο απαντητικό έγγραφο του Υπουργείου σας: «...ότι μέχρι σήμερα δεν έχει προκηρυχθεί η διενέργεια εξετάσεων...» και «...αποτελεί πρόθεση ... η διενέργεια της διαδικασίας της πιστοποίησης...»). Στις σχετικές απαντήσεις δεν καταγράφεται οποιαδήποτε εξέλιξη προς την κατεύθυνση της άρσης της διαπιστωθείσας παραβίασης, ούτε έχει περιληφθεί οποιαδήποτε τοποθέτηση ως προς τις προαναφερθείσες προτάσεις ή έστω ενημέρωση ότι αυτές έχουν ληφθεί υπόψη και αξιολογηθεί εκ μέρους του αρμόδιου τμήματος.

Κατόπιν των ανωτέρω και ανατρέχοντας στο ιστορικό του ζητήματος αυτού μέσα από την επισυναπτόμενη αλληλογραφία, παρακαλούμε να μας ενημερώσετε ως προς τις

συγκεκριμένες ενέργειες (και τον τυχόν αντίστοιχο χρονικό προγραμματισμό), στις οποίες προτίθεστε να προβείτε ώστε να δοθεί το συντομότερο η δυνατότητα διεξαγωγής εξετάσεων για την απόκτηση τίτλου μουσικής ειδικότητας στους αποφοίτους μουσικών σχολείων. Οφείλουμε εξάλλου να επισημάνουμε για μια ακόμη φορά ότι η πιστοποίηση των μουσικών γνώσεων των αποφοίτων αυτών αποτελεί –πέρα από ρητά προβλεπόμενη στον νόμο υποχρέωση της πολιτείας- ζήτημα ακόμη μεγαλύτερης πρακτικής αξίας κατά την παρούσα περίοδο οικονομικής κρίσης και συνεπαγόμενης ανεργίας, δεδομένου ότι θα μπορούσε να αποτελέσει επαγγελματικό προσόν για την αναζήτηση εργασίας.

Για κάθε περαιτέρω πληροφορία ή διευκρίνιση θα είμαστε στη διάθεσή σας.

Με τιμή,

Γιώργος Μόσχος
Βοηθός Συνήγορος του Πολίτη
για τα Δικαιώματα του Παιδιού

Κοινοποίηση:

1. Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων
Διεύθυνση Σπουδών, Προγραμμάτων και Οργάνωσης Β/θμιας Εκπαίδευσης
Τμήμα Α΄
Ανδρ. Παπανδρέου 37, Τ.Κ. 15180 - Μαρούσι
2. Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής
Γραφείο Προέδρου
Αν. Τσόχα 36
Τ.Κ. 115 26 – Αθήνα

Συνημμένα

1. Υπ' αριθμ. πρωτ. 168360/46566/2016/5-12-2016 έγγραφο του Συνηγόρου του Πολίτη με θέμα: «Χορήγηση τίτλων μουσικής ειδικότητας στους αποφοίτους μουσικών σχολείων»
2. Υπ' αριθμ. πρωτ. 44896/Δ2/16-3-2017 απαντητικό έγγραφο του Υπουργείου (Διεύθυνση Σπουδών, Προγραμμάτων και Οργάνωσης Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης – Τμήμα Α΄)

ΣΥΝΗΓΟΡΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ
ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΗ ΑΡΧΗ

13 Δεκεμβρίου 2017
Αριθμ. Πρωτ.: 168360/55914/2017

Πληροφορίες: Αλεξάνδρα Μοσχοπούλου (τηλ.:2131306628)
Νίκη Μπαφέ (τηλ.:2131306817)

ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΓΟΝΕΩΝ ΜΟΥΣΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΑΛΙΜΟΥ
Λεωφ. Κυθηρίων 69
Τ.Κ.17456, Άλιμος

Αγαπητές κυρίες, Αγαπητοί κύριοι,

Σε συνέχεια της αναφοράς του Συλλόγου σας κατά το έτος 2013 με κωδικό υπόθεσης 168360, σχετικά με τη μη χορήγηση τίτλων μουσικής ειδικότητας στους αποφοίτους Μουσικών Σχολείων, σημειώνουμε τα ακόλουθα:

Στο πλαίσιο διερεύνησης της υπόθεσης και προγενέστερων συναφών αναφορών πολιτών, η Αρχή απέστειλε επανειλημμένα έγγραφα προς το τότε Τμήμα Αισθητικής Αγωγής και την εκάστοτε Καλλιτεχνική Επιτροπή στο Υπουργείο Παιδείας, ενώ στη συνέχεια απευθύνθηκε και στο Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής (για την πληρέστερη κατανόηση του ζητήματος επισυνάπτουμε αντίγραφα των απαντητικών εγγράφων του Υπουργείου). Στις πιο πρόσφατες επιστολές, όπως φαίνεται από το επισυναπτόμενο με αριθμ. πρωτ. 168360/46566/2016/5-12-2016 έγγραφό μας, όπου αποτυπώνεται σε μεγάλο βαθμό, το ιστορικό των ενεργειών από πλευράς Συνηγόρου αλλά και της διοίκησης, αναφερθήκαμε εκ νέου σε συγκεκριμένες προτάσεις μας ως προς πιθανούς τρόπους επίλυσης του σοβαρού αυτού ζητήματος χωρίς υπέρμετρη επιβάρυνση και με αξιοποίηση προϋφιστάμενης μεθοδολογίας και αντίστοιχων πρακτικών. Ο Συνήγορος εξάλλου επανήλθε τον Αύγουστο του 2017 με νέα επιστολή προς το Υπουργείο Παιδείας (με αριθμ. πρωτ. 168360/37356/2017, απευθυνόμενη στον Γεν. Γραμματέα, η οποία επισυνάπτεται) ζητώντας ενημέρωση ως προς τις συγκεκριμένες ενέργειες (και τον τυχόν αντίστοιχο χρονικό προγραμματισμό), στις οποίες προτίθεται να προβεί ώστε να δοθεί το συντομότερο η δυνατότητα διεξαγωγής εξετάσεων για την απόκτηση τίτλου μουσικής ειδικότητας στους αποφοίτους μουσικών σχολείων. Στην ίδια επιστολή επισημάνθηκε για μια ακόμη φορά ότι η πιστοποίηση των μουσικών γνώσεων των αποφοίτων αυτών αποτελεί –πέρα από ρητά προβλεπόμενη στον νόμο υποχρέωση της πολιτείας- ζήτημα ακόμη μεγαλύτερης πρακτικής αξίας κατά την παρούσα περίοδο οικονομικής κρίσης και συνεπαγόμενης ανεργίας, δεδομένου ότι θα μπορούσε να αποτελέσει επαγγελματικό προσόν για την αναζήτηση εργασίας.

Παρά την προαναφερθείσα επανειλημμένη αλληλογραφία εκ μέρους της Αρχής μας και την αυτονόητη σοβαρότητα του ζητήματος, που αφορά πολύ μεγάλο και διαρκώς αυξανόμενο αριθμό μαθητών των Μουσικών Σχολείων (συμπεριλαμβανομένων και των αποφοίτων των σχολείων αυτών για σειρά ετών), το περιεχόμενο των μέχρι σήμερα απαντητικών εγγράφων περιορίζεται, ως επί το πλείστον, στην αναγνώριση του υφιστάμενου προβλήματος και στην αποτύπωση θετικών προθέσεων τόσο της Καλλιτεχνικής Επιτροπής όσο και του Υπουργείου (ενδεικτικό απόσπασμα από το με αριθμ. πρωτ. 44896/Δ2/16-3-2017 πλέον πρόσφατο απαντητικό έγγραφο του Υπουργείου: «...ότι μέχρι σήμερα δεν έχει προκηρυχθεί η διενέργεια εξετάσεων...» και «...αποτελεί πρόθεση ... η διενέργεια της διαδικασίας της πιστοποίησης...»). Στις σχετικές απαντήσεις δεν καταγράφεται οποιαδήποτε εξέλιξη προς την κατεύθυνση της άρσης της διαπιστωθείσας παραβίασης, ούτε έχει περιληφθεί οποιαδήποτε τοποθέτηση ως προς τις προαναφερθείσες προτάσεις ή έστω ενημέρωση ότι αυτές έχουν ληφθεί υπόψη και αξιολογηθεί εκ μέρους του αρμόδιου τμήματος.

Επιπλέον, μέχρι σήμερα δεν έχει περιέλθει στην Αρχή μας απάντηση στο τελευταίο από 25-8-2017 έγγραφο.

Σε συνέχεια των ενεργειών που καταγράφηκαν συνοπτικά παραπάνω και περιγράφονται αναλυτικότερα στην αλληλογραφία που επισυνάπτεται βοηθητικά, σας ενημερώνουμε ότι η συγκεκριμένη αναφορά του Συλλόγου σας θα τεθεί στο αρχείο λόγω μη ανταπόκρισης της Διοίκησης, στη βάση του γενικότερου κενού ρύθμισης που διαπιστώθηκε. Ο Συνήγορος, ωστόσο, προτίθεται να συνεχίσει τις ενέργειές του ως προς το γενικό σοβαρότατο ζήτημα της πιστοποίησης των γνώσεων των αποφοίτων μουσικών σχολείων. Οι ενέργειες αυτές καθώς και οποιαδήποτε σχετική εξέλιξη στο θέμα, θα τεθούν σε γνώση κάθε ενδιαφερομένου, μέσω της ιστοσελίδας μας στο διαδίκτυο (www.synigoros.gr και www.0-18.gr).

Σας ευχαριστούμε για την εμπιστοσύνη σας.

Με εκτίμηση

Γιώργος Μόσχος
Βοηθός Συνήγορος του Πολίτη
για τα Δικαιώματα του Παιδιού

Ακριβές Αντίγραφο

Γεωργίου Μόσχου

Συνημμένα:

1. Υπ' αριθμ. Πρωτ.: 168360/40472/2013 από 11-10-2013 έγγραφο του Συνηγόρου του Πολίτη προς το Τμήμα Αισθητικής Αγωγής του Υπουργείου Παιδείας
2. Υπ' αριθμ. πρωτ. 168360/7542/2014 από 10-2-2014 υπενθυμιστικό έγγραφο του Συνηγόρου του Πολίτη
3. Υπ' αριθμ. πρωτ.: 168360/46566/2016 από 5 Δεκεμβρίου 2016 έγγραφο προς το Τμήμα Αισθητικής Αγωγής του Υπουργείου Παιδείας και το
4. Υπ' αριθμ. Αριθμ. Πρωτ.: 168360/37356/2017 από 25-8-2017 έγγραφο του Συνηγόρου του Πολίτη προς το Γραφείο του Γενικού Γραμματέα του Υπουργείου Παιδείας
5. Υπ' αριθμ. πρωτ. 906 από 13-2-2017 απαντητικό έγγραφο του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής
6. Υπ' αριθμ. πρωτ. 44896/Δ2 από 16-3-2017 απαντητικό έγγραφο της Διεύθυνσης Σπουδών, Προγραμμάτων και Οργάνωσης Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης (Τμήμα Α') του Υπουργείου Παιδείας